

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

ECONOMIC SECURITY OF THE BLACK SEA REGION AS A COMPLEX ELEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

У статті висвітлено сутність поняття економічної безпеки та її рівень у Причорноморському регіоні. Окреслені характеристики сучасної політичної ситуації в Причорноморському регіоні, що впливають на загальну систему економічної безпеки держави. А також розглянуто політику Росії та Заходу в Українському Причорномор'ї. Значну увагу приділено підходам щодо забезпечення економічної безпеки Причорноморського регіону. На основі дослідження визначено основні проблеми, які здійснюють вплив на економічну безпеку Причорноморського регіону, та шляхи їх нейтралізації. Сформовано модель «інформаційного забезпечення, рівневого моніторингу та управління». Запропоновано рекомендації органам державної влади України щодо забезпечення національних інтересів нашої держави у Причорноморському регіоні.

Ключові слова: Причорноморський регіон, економічна безпека регіону, сукупна економічна безпека держави, управління економічною безпекою, проблеми та моніторинг.

В статті освітлено сутність поняття економічної безпеки та її рівень у Причорноморському регіоні. Указані характеристики сучасної політичної ситуації в Причорноморському регіоні, впливаючі на загальну систему економічної безпеки держави. А також розглянуто політику Росії та Заходу в Українському Причорномор'ї. Значительное внимание уделено подходам по обеспечению экономической безопасности Причерноморского региона. На основе исследования

определены основные проблемы, которые оказывают влияние на экономическую безопасность Причерноморского региона, и пути их нейтрализации. Сформирована модель «информационного обеспечения, уровневого мониторинга и управления». Предложены рекомендации органам государственной власти Украины по обеспечению национальных интересов нашего государства в Причерноморском регионе.

Ключевые слова: Причерноморский регион, экономическая безопасность региона, совокупная экономическая безопасность государства, управление экономической безопасностью, проблемы и мониторинг.

The article outlines the essence of the notion of economic security and its level in the Black Sea region. Characterized by the characteristics of the current political situation in the Black Sea region, affecting the overall system of economic security of the state. The policy of Russia and the West in the Ukrainian Black Sea region is also considered. Considerable attention is paid to the approaches to ensuring economic security of the Black Sea region. Based on the research, the main problems identified are those that have an impact on the economic security of the Black Sea region and the ways of their neutralization. The model of "information provision, level monitoring and management" was formed. Recommendations to the state authorities of Ukraine regarding the national interests of our state in the Black Sea region are proposed.

Key words: the Black Sea region, economic security of the region, total economic security of the state, economic security management, problems and monitoring.

УДК 327(477)

Лук'янова В.В.
д.е.н., професор
Хмельницький національний
університет
Лабунець О.О.
студент
Хмельницький національний
університет

Постановка проблеми. Сьогодні питання забезпечення належного рівня економічної безпеки регіонів стоїть найбільш гостро. Така ситуація викликана насамперед необхідністю виконання місцевими органами влади покладених на них функцій повною мірою через забезпечення дохідної частини бюджету, виваженої податкової політики, підтримки сприятливого інвестиційного клімату, доступності банківських продуктів та страхових послуг, стабільних умов діяльності та високого рівня життя. Забезпечення високого рівня економічної безпеки регіонів є запорукою стабільної економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам економічної безпеки присвячені праці таких вітчизняних науковців, як В. Геєць, Н. Капустін, Ю. Лисенко, В. Мунтіян [4], О. Полушкін, О. Судакова та інші, в яких увага більше зосереджена на глобальному, міжнародному, національному рівнях економічної безпеки. Результати досліджень проблем управління економічної безпеки окремих регіонів знайшли відображення в

роботах Н. Гук [5], К. Єфремова, В. Пономаренка [6], В. Ткаченко та багатьох інших. Проте питання формування системи управління економічною безпекою на регіональному рівні як складника системи управління соціально-економічними процесами досі досліджено не повною мірою.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні факторів впливу, складників і принципів формування якісної системи управління економічною безпекою Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка рівня та впливу загроз життєво важливим інтересам України на сучасному етапі розвитку зумовила необхідність оновлення стратегії національної безпеки, визначення стратегічних пріоритетів і вдосконалення механізмів їх реалізації [1]. У цьому контексті потребують нових підходів положення чинної Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2017 року, що також не повною мірою відповідають новітнім викликам, не враховують зростаючу відмінність у рівнях соці-

ально-економічного розвитку регіонів, наслідки викликів, потенціал сучасних механізмів та інструментів подолання регіональних диспропорцій, не визначають довгострокові тенденції розвитку регіонів [2].

Оскільки економіка є основним видом діяльності суспільства, держави й особистості, то економічна безпека – найбільш важливий складник національної безпеки України. Сьогодні національній економічній безпеці загрожує невирішеність таких проблем, як [3, с. 18]:

- залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатня ефективність роботи щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також стосовно боротьби з контрабандою;

- недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів, переважання в структурі промисловості галузей з невеликою часткою доданої вартості, низький технологічний рівень вітчизняної економіки;

- наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного і місцевих бюджетів;

- недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень тінізації економіки, відсутність достатніх стимулів для легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості.

Вирішення означених проблем потребує проведення відповідних дієвих заходів на рівні регіонів як основних елементів забезпечення національної економічної безпеки країни.

Економічна безпека регіону – це здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого економічного зростання, максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення [3, с. 26].

Економічна безпека на регіональному рівні – це також спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників, а також не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища [3, с. 27].

Економічна безпека регіону – це діапазон рівнів економічних і соціальних показників, у межах яких регіон протягом довготривалого періоду розвивається стійко [3, с. 27].

Причорноморський регіон характеризується політичною та економічною нестабільністю, посиленням деструктивних впливів транснаціональних загроз, що перешкоджає реалізації інтеграційних проектів та розвитку міжнародної співпраці. У просторі регіону мають місце негативні тенденції та процеси, що гальмують його економічний розвиток і створюють низку загроз у сфері міжнародної і регіональної безпеки.

Проблеми Українського Причорномор'я значною мірою зумовлені характерною для пострадянського світу конкуренцією різних цивілізаційних та світоглядних систем цінностей – демократичних, якими керується Захід і більша частина світу, та авторитарно-репресивних, взятих на озброєння у РФ та які ще мають значну вагу у низці країн регіону. Провал євразійського проекту означає для РФ фактичну втрату статусу великої держави та підриєв наявного політичного режиму. Отже, для Кремля стає вкрай важливо показати неефективність проекту європейського, для чого включається у дію весь арсенал засобів впливу – від дипломатичних та політичних до підриєвних і воєнних. [4, с. 117].

Невирішеність конфліктних ситуацій, їх «заморожування», постійна ескалація напруженості у державах регіону зумовлює посилення інших загроз, зокрема таких, як нелегальна міграція, контрабанда, нелегальний обіг зброї, торгівля людьми, неможливість гарантування безпеки транспортних шляхів, постачання енергоресурсів, активізація міжнародного тероризму тощо [4, с. 119].

Регіональна стабільність і безпека можливі лише за умов припинення російської агресії та ліквідації її наслідків. Будь-який інший варіант, наприклад, «замирення» на умовах «заморожування», фактичного визнання російської окупації, залишає простір для дестабілізації ситуації у гарячих точках і регіоні загалом. Ключовою позицією, за якої стає можливим повернення до процесів формування системи регіональної безпеки і стабільності, є деокупація території Криму та Донбасу та відновлення Україною контролю над усією лінією її кордонів.

Політика РФ сьогодні виглядає реально вмотивованою лише імперськими амбіціями частини владної верхівки, які мають значну підтримку і серед широких верств населення. Жодних економічних та зовнішньополітичних переваг анексія Криму та війна на Донбасі Росії не надала, скоріше навпаки. Заради привиду «державної величі», під впливом масштабної дезінформації російська влада та значна частина суспільства готові втрачати економічний добробут, перспективи розвитку, терпіти міжнародні санкції та відносно міжнародну ізоляцію. Нечисленні прояви протесту наражаються на жорстку протидію ефективного репресивного апарату.

Політика Заходу, попри деякі відмінності у позиціях серед різних держав євроатлантичної спільноти, керується насамперед міркуваннями необхідності не допустити масштабного військово-політичного конфлікту з РФ.

Водночас створення єдиної регіональної системи безпеки, інтегрованої у загальноєвропейську систему безпеки, в межах якої країни Південного Кавказу та Україна мали стати членами Альянсу,

Таблиця 1

Рівень зовнішньоекономічної безпеки регіонів Причорномор'я

Показники зовнішньоекономічної безпеки у 2017 році	Області		
	Миколаївська	Одеська	Херсонська
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	1	0,4	1
Частка провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	1	1	1
Коефіцієнт експортної залежності, %	0,38	0,57	1
Коефіцієнт імпоротної залежності, %	0,8	0,42	1
Частка експортованої продукції у загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції, нової для ринку, %	1	0,02	1
Частка високотехнологічної продукції в експорті товарів, %	1	0,28	1
Частка високотехнологічної продукції в імпорті товарів, %	0,47	1	0,74
Коефіцієнт технологічної залежності	1	0,13	1
Інтегральний показник зовнішньоекономічної безпеки	0,84	0,44	0,96

не стало ключовим завданням Брюсселю у Причорноморському регіоні України. Альянс виходить з доцільності розбудовувати відносини з кожною країною регіону окремо і не бачить потреби в необхідності налагодження взаємодії з регіональними інтеграційними об'єднаннями Причорноморського простору.

Тому, відповідно до вищевказаного, можна дійти висновку, що Україна зацікавлена у формуванні єдиної позиції країн регіону щодо стратегії розвитку системи безпеки Причорноморського регіону як інтегрального складника комплексної системи загальноєвропейської безпеки, а також у формуванні спільної позиції щодо протидії проявам агресії з боку РФ. Такі чорноморські держави, як Румунія та Болгарія, серйозно занепокоєні зростанням російської агресивності і російського домінування у регіоні. Політичний курс цих країн у питаннях безпеки і стабільності Причорноморського регіону знаходиться цілком у річищі загальної політики НАТО і керуватиметься настановами та рішеннями ЄС.

Важливість Причорноморського регіону, де перетинаються різноманітні інтереси регіональних і глобальних акторів, зокрема пов'язаних із забезпеченням транспортування енергетичних, сировинних і товарних ресурсів, стали об'єктивним фактором, що сприяв посиленню економічної конкуренції та геополітичного суперництва між ними.

Важливим чинником забезпечення належного рівня економічної безпеки вітчизняних регіонів в процесі євроінтеграції, поряд із галузевою структурою регіонального господарства, стає науково-технологічний складник, який визначає структуру та рівень наукомісткості експорту, ступінь імпортової та технологічної залежності регіону.

Тому надзвичайно низький рівень зовнішньоекономічної безпеки Одеської області зумовлений невідповідністю показників, які характеризують високотехнологічність зовнішньої торгівлі, критеріям безпеки. Базуючись на принципах реалізації

моделі інтеррегіонального співробітництва, визначимо концептуальні засади розвитку співпраці регіонів українського Причорномор'я з ЄС.

Насамперед необхідно поглиблювати міжрегіональне співробітництво Одеської, Миколаївської, Херсонської областей, що дасть змогу посилити зовнішньоекономічну безпеку регіонів (табл. 1) на основі галузевого співробітництва відповідно до спеціалізації господарства (виробництво будівельних матеріалів, машинобудування і металообробка – найбільш розвинені галузі в усіх регіонах Причорномор'я) та створить підґрунтя для структурної інтеграції з ЄС.

Відповідно до таблиці 1, регіони Причорномор'я повинні ефективно використовувати можливість покращення регіонального розвитку через реалізацію спільних проектів в межах програми «Басейн Чорного моря», залучаючи до співпраці Запорізьку область, для якої характерне зростання індексу зовнішньоекономічної безпеки у 2017 р. порівняно з 2016 р. (з 0,85 до 0,87 і з 0,82 до 0,88 відповідно). Варто відзначити активну науково-технічну діяльність в цих регіонах і відповідність критеріям зовнішньоекономічної безпеки таких показників, як частка експортованої інноваційної продукції у загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції та коефіцієнт технологічної залежності. В регіонах Причорномор'я цей показник знаходиться на загрозовому рівні (Одеська обл. – 0,47; Миколаївська обл. – 0,48; Херсонська обл. – 0,44) [5].

Для розроблення стратегії економічної безпеки Причорномор'я України необхідно об'єктивно та всебічно здійснити моніторинг економіки та суспільства регіону для визначення системи внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на стан економічної безпеки та мають можливість трансформуватись у загрозу безпеці (табл. 2) [5].

Отже, згідно з таблицею 2, врахування критеріїв економічної безпеки під час розроблення основних блоків регіональної програми (міжнародна

Оцінювання рівня економічної безпеки регіонів Причорномор'я України

Показники / Регіони	Миколаївська обл.	Одеська обл.	Херсонська обл.
Індекс конкурентоспроможності регіону	2,8	4,4	3,8
Інституції	2,4	4,0	3,3
Інфраструктура	1,5	5,0	3,2
Макроекономічне середовище	2,4	7,0	4,5
Ефективність ринку товарів	2,8	4,1	3,8
Ефективність ринку праці	2,8	4,9	4,6
Рівень розвитку фінансового ринку	2,3	4,2	3,8
Технологічна готовність	2,2	4,3	2,8
Рівень розвитку бізнесу	2,5	4,2	3,7
Інновації	1,9	3,4	2,6

конкурентоспроможність, зовнішня торгівля, зарубіжні інвестиції, спільні проекти) сприятиме зниженню виробничих і технологічно-екологічних загроз регіону, які виникають у процесі міжнародного співробітництва.

З метою підвищення якості управління економічною безпекою Причорномор'я України рекомендується [6]:

- прийняти розроблений проект концепції економічної безпеки України, розширити нормативну базу у сфері економічної безпеки регіону та держави;

- прийняти методику щодо оцінки боргової безпеки регіонів на законодавчому рівні;

- забезпечити виконання державними органами влади своїх зобов'язань у сфері економічної безпеки;

- розмістити у вільному доступі всю необхідну інформацію для оцінки економічної безпеки Причорноморського регіону України.

З метою підвищення рівня управління економічною безпекою Причорномор'я України та країни загалом пропонується до практичного впровадження модель інформаційного забезпечення, рівневого моніторингу та управління економічною безпекою держави [7, с. 144].

Запропонована модель удосконалення управління економічною безпекою Причорноморського регіону спрямована на чіткий розподіл обов'язків, дає змогу здійснити організацію і ведення постійного моніторингу стану середовища економічної безпеки як окремих регіонів, так і виділених економічних районів та держави загалом, передбачає розроблення гнучких методик протидії негативним тенденціям і змінам, їх коригування та своєчасне застосування у разі виникнення ризикових ситуацій [8].

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, у Причорноморському регіоні практично відсутні усталені формальні та неформальні інститути, діяльність яких спрямована на формування та підтримку регіональної стабільності. Російська агресія довела неефективність наявних інституціональних структур у питанні

забезпечення безпеки у регіоні. У світлі подій, пов'язаних із російською агресією проти України, стає наочним системний характер усього комплексу загроз регіональній безпеці, оскільки їх деструктивну дію підсилює імперська політика російської влади. РФ фактично підтримує дії терористів на території сусідніх країн, намагається викликати нестабільність політичних режимів «неслухняних» країн регіону, а за необхідності сприяє пожвавленню «заморожених конфліктів», що, у свою чергу, викликає міграційні потоки із зон лиха. Україні доцільно:

- активізувати обговорення питань безпеки у форматі регіональних міжнародних організацій, акцентуючи на тому, що без радикальної боротьби з міжнародним тероризмом та державами, що його підтримують, без протидії іншим загрозам регіональній безпеці економічний розвиток регіону буде вкрай загальмований;

- ініціювати розроблення стратегії формування регіональних інститутів безпекового характеру у співробітництві з відповідними структурами НАТО та ЄС, країнами Чорноморського простору. Підготувати концепцію можливого спільного документу – «Пакту Чорноморської стабільності»;

- з метою підвищення ефективності діяльності наявних структур і механізмів забезпечення регіональної безпеки та створення ефективного механізму взаємодій різних регіональних інституціональних об'єднань необхідно налагодити діалог між країнами та інституціями регіону щодо створення механізмів раннього попередження, аналізу та нейтралізації загроз, створити передумови для формування регіональної спільноти як невід'ємного складника безпекового європейського простору;

- для протидії зовнішнім загрозам посилити процеси зміцнення оборонної системи України, забезпечити необхідні можливості функціонування державних органів та суспільних інституцій у кризових ситуаціях, розробити комплексну державну систему кризового реагування, відповідальну за протидію зовнішнім загрозам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Указ Президента України. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 р. «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2017 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>
3. Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування, кер. проекту Геєць В. М. К.: Логос, 2014. 56 с.
4. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. / В.І. Мунтіян. К., 2015 462 с.
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Гук Н. А. Теоретичні підходи до управління економічною безпекою регіонів / Н.А. Гук, Л.О. Тимофіївна. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/19_4/278_Guk_19_4.pdf
7. Пономаренко В.С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова. Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2017. 144 с.
8. Оцінювання конкурентоспроможності регіонів. URL: http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/rozdil5_ukr.pdf